

Bokanmälningar

**Olle Krantz &
Rolf Ohlsson (red):**

Ekonomisk-historiska vingslag

Ekonomisk historia har ingen lång tradition som självständigt ämne vid våra svenska universitet. Etableringen skedde i början av 1950-talet och det är den andra generationen av ämnesföreträdare som nu sitter på lärostolarna. Med anledning av att professorerna Lennart Jörberg och Gunnar Fridlitzius fyllt 60 respektive 65 år har forskare och lärare inom ekonomisk-historiska institutionen vid Lunds universitet producerat en festskrift med fjorton bidrag, *Ekonomisk-historiska vingslag* (Studentlitteratur, Lund, 1987).

Ämnet ekonomisk historia bär med sig två vetenskapliga traditioner. Den ena är det historiska arbetssättet, dvs att lägga ner mödan på att förklara det unika skeendet i all sin komplexitet, att verkligen göra det möjligt att förstå varför ett speciellt beslut fattades, ett krig utbröt, ett land eller företag gick igenom en viss utveckling. I polemik mot överbetoningen av idéer och politik sköt somliga historiker fram ekonomiska och sociala förklaringar och skapade en ny, ekonomisk-historisk profil, som från sekelskiftet långsamt arbetade sig fram till självständighet.

Den andra traditionen är den samhällsvetenskapliga ambitionen att vaska fram det generella och reducera det tillfälliga så mycket som möjligt. Regelbundenheterna är alltså det intressanta, och sådana formulerar man i modeller och lagar, ab-

straherade från sektorer av verkligheten, exempelvis den ekonomiska. Lockelsen i teorin ligger inte bara i förenklingens trygghet utan ytterst i dess makt; har man genomskådat maskineriet kan det styras. Ekonomisk historia har också inom nationalekonomin varit något av en proteströrelse, vägrat acceptera de långtgående förenklingarna i den neoklassiska teoribyggnaden och hävdad en induktiv metod gentemot den deduktiva.

Det historiska såväl som det samhällsvetenskapliga arbetssättet har svensk ekonomisk historia i arv. Båda traditionerna är viktiga. Den norske ekonom-historikern Francis Sejersted har liknat forskningsarbetet vid kartläggningen av en okänd terräng, där man ibland tar sig fram till fots, steg för steg, men också kan stöta på ett vattendrag och tvingas simma. Det ger överblick över den oländiga terrängen att komma ut ett stycke från land, men det har förstas sina risker: kommer man för långt ut på det djupa vattnet kan man tappa kontakten med land, förlora orienteringen och kanske till och med drunkna.

Ekonomisk-historiska institutionen vid Lunds universitet vande sig tidigt vid vatten. På grund av historiska tillfälligheter fick man redan från början en mer samhällsvetenskaplig och matematiskt/statistisk profil än systerinstitutionerna i landet. På 1960-talet var man därför i Lund mer mottaglig för den offensiv som neoklassiska och räkneglada amerikanska ekonomer gjorde mot historikernas territorium. Den "nya" ekonomiska historien eller "cliometrin" fick alltså ett fäste i södra Sverige, även om det visst inte skedde utan kritik. Lundainstitutionen har därför också bättre än andra i landet

kunnat vetenskapligt umgås med andra ekonomer. Det är inte bara en tillfällighet att den nu tillsammans med företagsekonomi och nationalekonomi installerar sig i det nybyggda Crafoords Ekonomisentrum. Den provkarta av korta uppsatser som nu publicerats speglar naturligtvis detta faktum. Med den Sejerstedska bilden skulle den mycket väl ha kunnat haft titeln "Ekonomisk-historiska simtag".

Teorier och u-länder

Ett exempel på traditionen att kritisera ett alltför vidlyftigt teoretiserande utgör uppsatsen "Den nya politiska ekonomin och staten i underutvecklade länder" av Christer Gunnarsson. Författaren uppträder här i den klassiska "slaven-på-vagnen"-rollen. Han diskuterar några på senare tid populära utvecklingsekonomer, främst Douglas North och Mancur Olson, som ju båda utifrån ett i grunden neoklassiskt perspektiv kritiserar statsmaktens roll i tillväxtprocessen. Gunnarsson anser att "den nya politiska ekonomin" har en lika mekanisk syn på förhållandet mellan ekonomi och politik som den gamla, liberal eller marxistisk. Man tenderar nu att betrakta statsmakten som en black om foten i varje utvecklingsprocess. Det är fruktlöst att söka generaliseringar på en så hög nivå, enligt Gunnarsson. I stället bör man arbeta med en grovmaskig typologisering och göra djupare studier i de enskilda fallen. Idealet är Alexander Gerschenkrons klassiska – och arbetsamma – studier över europeisk industrialisering, men andra namn som nämns är Gunnar Myrdal och Albert Hirschman.

Gunnarssons bidrag är typiskt för ämnet ekonomisk historia också på andra sätt. Tidigt fick u-landsfrågorna en framträdande plats i kursplanerna och många avhandlingar med sådan inriktning har producerats, inte sällan av invandrade forskare.

Att följa det ekonomiska tänkandets utveckling är likaså en naturlig och vanlig sysselsättning för ekonom-historiker. I *Ekonomisk-historiska vingslag* finns således ytterligare en uppsats som kritiserar generaliserande utvecklingsteorier, en annan om ekonomiska doktriner under

svenskt 1700-tal samt ett bidrag med doktrinhistoriska aspekter på företaget. I det sistnämnda illustrerar Carl Axel Ols-son hur intensiteten i den amerikanska fejden mellan neoklassikerna och deras utmanare efter 1940-talet blir förklarlig bara om man inser att det egentligen handlar om normativa ambitioner; vad händer med samhällsbyggnaden om spelreglerna inte följs av företaget, en hörnsten i ekonomin lika viktig som staten?

Avslöjande nationalräkenskaper

Vid ekonomisk-historiska institutionen i Lund har man i många år tålmodigt arbetat med att revidera och komplettera nationalräkenskapsserierna från 1800-talets början. Två bidrag i festskriften har anknytning till detta projekt. Olle Krantz genomför i det första, "Husligt arbete i nationalräkenskaperna", en lärorik diskussion om olika BNP-mått och visar varför man i vissa av dem bör foras in det oavlönade hushållsarbetet. Eftersom allt färre människor ägnar sig huvudsakligen åt sådant arbete minskar den långsiktiga tillväxten när han inkluderar det. Å andra sidan har sedan 1950-talet andelen icke marknadsprissatta tjänster återigen ökat kraftigt genom den offentliga sektorns tillväxt, i huvudsak ett resultat av överföringen av funktioner från hemmen.

Det andra bidraget med anknytning till nationalräkenskapsprojektet är "Järnet i jordbruksomvandling och industrialisering i Sverige 1800–1870" av Lennart Schön. Han visar hur den inhemska försäljningen av främst plåt, spik och järn för hemproduktion länge var det dynamiska inslaget i den strategiska järnbranschen. Det var jordbrukets investeringsbehov, en följd av kommersialisering, skiftesrörelser och nyodling, som inledde en tillväxtcykel. Först senare följde den efterfrågan på industriprodukter och den uppbyggnad av infrastrukturen, som tillsammans med exporten brukar hållas fram som inledningskapitlet i Sveriges sekelånga tillväxtsaga. Uppsatsen är ett gott exempel på hur strategiskt insatta djupdykningar i den ekonomiska historien kan modifiera bilden av helt fundamentala processer i vår svenska historia.

Flytta och få barn

Lundainstitutionen är ledande i Norden när det gäller ekonomisk-historisk demografi, en viktig samhällsvetenskaplig genre alltsedan Robert Malthus' dagar. I en serie projekt har man studerat sambandet mellan ekonomiska förlopp och befolkningsförändringar, särskilt i det förindustriella samhället. Tommy Bengtsson utgår i sitt bidrag från moderna teorier om varför människor flyttar från landet till staden, nämligen att lönerna är högre och utsikterna till arbete säkrare, och prövar dem inte utan framgång på sydsvenska städer under 1800-talet. När det gäller den årliga variationen i inflyttningen verkar dock jordbrukskonjunkturen förklara mer än städernas arbetsmarknad.

Rolf Ohlsson är lika djärvt hypotestestande i sin uppsats "Om mellankrigstidens befolkningsutveckling". Han vill förklara varför nativiteten i Sverige gick ner fram till mitten av 1930-talet, en fråga som tidigare föranlett mycket osorterat tyckande. Han prövar först den easterlinska tesen om att människorna i en stor ålderskohort har svårare än de i en mindre att förverkliga sina förväntningar, t ex när det gäller inkomster och arbete, och att detta påverkar fodelsetalen. Den andra hypotesen han tillämpar är att fodelsetalen påverkas av kvinnornas situation på arbetsmarknaden, den s k *home economics*-modellen. I båda fallen finner han fakta till stöd: de stora ungdomskolorna hade en svår tid på arbetsmarknaden, medan kvinnorna ökade både sina relativa löner och sin förvärvsintensitet. Siffrorna är slående även om resultaten knappast är färdiga. En poäng är det onekligen, att de är lätta att förena med flera Lundaforskarens generella betoning av 1930-talet som en gräns mellan en period av strukturrationalisering och en av strukturuomvandling.

Utrymmet tillåter inte att alla bidrag i festskriften kommenteras. Det bör emellertid avslutningsvis sägas, att boken också innehåller intressanta, mer "historiskt" inriktade uppsatser, som bekräftar bredden i institutionens forskning. Den stora rekryteringen till ekonomisk histo-

ria under 1960- och 1970-talet har gett till resultat att det nu finns en betydande kader av erfarna och skickliga forskare inom ämnet. Att forskarutbildningen vid Lundainstitutionen varit framgångsrik – bortsett möjligen från träningen i korrekturläsning – därom ger *Ekonomisk-historiska vingslag* besked.

Professor *ULF OLSSON*
Ekonomisk historiska institutionen
Umeå universitet